

Frisörer och barberare

Nu för tiden går man till en frisör för att få håret klippt, förr gick man till en barberare. Lustiga ord, förresten. Frisören friserar, krullar, på franska. Barberaren ansar skägget som på latin heter »barba«. Men förr i tiden gjorde barberaren mer än så. Det framgår tydligt av Stockholms barberarämbetes sigill som hänger på det mästarbrev som Melchior Neumann erhöll i januari år 1700.

I halvprofil är en mans huvud och skuldror avbildade, till utseendet snarlik kung Karl XII själv, rakryggad och kortklippt. Av barberaren ser man bara armar och händer. Tydligast framträder hans redskap, en svängborr, som är anbringad mitt på mannens hjässa. Här skall inte klippas, här skall borras! «Här botas hårt med hårt» står det, fast på latin, »Hic dura duribus medentur«.

Utrikiska språk har ju mer status än svenskan och det var väl kanske därför som barberarämbetet redan på 1680-talet börjat benämnas Kirurgiska societeten. Men grekiskans »kirurg» betyder ordagrant »hantverkare«. Doktor, däremot, betyder lärd. Och fortfarande, i England, kallas kirurgerna för Mr, Mrs eller Miss, hantverkare som de är.

Men åter till Melchior Neumann, som med sitt diplom direkt anställdes som fältskär vid Kungliga Livgardet till häst. Vid alla Karl XII:s fälttåg var han med – 21 år i fält – men levde ytterligare några decennier, ärad för sina insatser. Ty Neumann var konungens egen fältskär. Han fanns till hjälp då majestäten 1702 hamnade under sin häst och bröt vänster lårben

en tvärhand över knäet, och förband också konungen då denne 1709, några veckor före Poltava, blev skjuten i vänster framfot.

Men, hur visste Neumann att lårbenet var brutet? Wilhelm Conrad Röntgen dröjde ju till 1895 med att uppfinna sina strålar.

På den här tiden behövdes varken röntgen eller datortomografi. Om det knastrade vid rörelser, benet pekade åt fel håll och låret var svullet, varmt och missfärgat, då hade fältskären en väl grundad diagnos. Detta även om ett symptom – smärta – förmodligen saknades i detta fall. Karl XII medgav aldrig någon sådan för egen del.

»Lappri!«, sade han om det inträffade. Och skottskadan i foten då, som var så svår att konungen enligt vittnen bleknade av blodförlusten. Men, dessa hade fel. Den tidens grova, långsamma kulor krossade, smutsade ner och dödade förvisso, ibland direkt, men oftare genom sårinfektion och efterföljande blodförgiftning.

Om kungen bleknade av blodförlust så var det nog några dagar senare, efter det att han åderlätits av sin livläkare. Förmodligen ordinerade även doktorn någon av de 130 medicinerna ur regimentets stora fältkista.

Kistan innehöll allt för att bokstavligen hålla patienterna vid sina sunda vätskor. Ty de fyra kroppsvätskorna, gul galla, svart galla, blod och slem måste balansera varandra, det hade redan de gamla grekerna funnit. Här fanns läkarens stora uppgift – att hålla sin patient på gott humör – varvid noteras att ordet humör är latin och just betyder vätska. Åderlåtning krävde avancerad diagnostik och utfördes lämpligen av en läkare.

I fältkistan fanns läkemedel för att driva ut slem, svett och snor, men störst var dock sortimentet av laxermedel. Beprövade sedan årtusenden var många av läkemedlen, och några av dem är aktuella än i dag som så kallad alternativ medicin i hälsokostaffärerna. Dock knappast nervsalvan innehållande dagmaskolja, ister av hund, vildkatt och människa, och inte

heller pulvret mot diarré med gäddkärkar, hjortpenisar, armenisk lera och annat smått och gott.

I jämförelse med dagens mediciner skiljde dessa mediciner sig i alla avseenden utom ett – nämligen priset. Liksom nu var de förödande kostsamma. Stackars fältskär som skulle förse manskapet med gratis medicin, men ta betalt av officerarna och varje månad rapportera sina förskrivningar och kostnader till högre ort, allt medan snön föll, hästkärran fastnade i leran och fienden anföll från alla sidor – i den mån man inte anföll själv eller låg sjuk med feber och diarré.

Konung Karl överlevde alla sina behandlingar och mediciner. En kula dräpte honom 1718, som väl även vår tids skolbarn vet. Säkert hade konungen dessförinnan läst kapitel 38 i Syraks bok, en av Gamla Testamentets apokryfiska skrifter:

Visa läkaren tillbörlig heder, ty du kan komma att behöva honom; också honom har ju vår Herre skapat.

Läkarens konst upplyfter hans huvud, och bland stormän är han hedrad.

Den som syndar mot sin Skapare, han falle i läkarehänder!

Leo Hassler
privatläkare
Luleå

PS. Det mesta av ovanstående fann jag i Karolinska förbundets årsbok från 1912, »Om regementsfältskären Melchior Neumann och Karl XII:s blesserer«, av Vilhelm Djurberg.